

7. Федоров М. М. Організаційно-економічні передумови формування ринку земель сільськогосподарського призначення / М. М. Федоров // Економіка АПК. – 2003. – № 1. – С. 25–31.
8. Шпичак О. М. Проблеми земельної реформи і ціни землі сільськогосподарського призначення / О.М. Шпичак // Наук. вісн. Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія "Економіка, аграрний менеджмент, бізнес". – Вип. 168. – Ч. 1 : зб. наук. праць ; редкол. Д. О. Мельничук. – К. : НУБІПУ, 2011. – С. 10-17.
9. Шпичак О. М. Проблеми власності та формування ціни землі сільськогосподарського призначення / О. М. Шпичак, О. В. Боднар // Економіка АПК. – 2012. – № 12. – С. 3-9.
10. Cheshire P. Sheppard S. 2004. Land markets and land market regulation: progress towards understanding. *Regional Science and Urban Economics* 34 (2004) 619–637.
11. De Soto H. 2000. *The Mystery of Capital*. Bantam Press.
12. Mekong Economics, 2004. *The Impact of Land Market Processes on the Poor "Implementing de Soto" – The Case in North Vietnam*. Asian Development Bank, RICS 2002. *Property in business – a waste of space?* RICS, London RICS (in press). *Land markets and the modern economy*. RICS, London.
13. Simpson S.R. 1976. *Land Law and Registration*. Cambridge University Press.
14. UNECE, 2005. *Land Administration in the UNECE Region - Development Trends and Main Principles*. Geneva Van der Molen P. 2006 *Tenure and Tools, two aspects of innovative land administration*.
15. Background paper 'evening lecture' RICS 13 December 2006 London UK.
16. Управление земельными ресурсами в Европе: Тенденции развития и основные тенденции. Организация Объединенных Наций. – Нью-Йорк – Женева, 2005. – 148 с.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2014 р.

*

УДК 331.215

*А.О. ПОЛІЩУК, аспірант**
Житомирський національний агроекологічний університет

Вплив оплати праці на формування бюджету й соціально-економічні процеси

Постановка проблеми. Економічною основою відтворення та забезпечення людського розвитку є доходи населення, які формуються як у суспільному, так і домашньому господарствах. Незважаючи на те, що оплата праці є переважно економічною категорією, вона відображає ступінь розвитку соціальних відносин та є одним із інструментів прямого й опосередкованого розподілу суспільного доходу, тобто важливим джерелом наповнення бюджету та фондів соціального страхування, а отже, і фінансування невиробничих сфер економіки та соціальних зобов'язань держави. Тому від раціональності управління оплатою праці залежать упорядкованість і врегульованість соціальних процесів у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ролі оплати праці в системі мотивації працівників сільськогосподарських підприємств присвятили свої праці такі вчені-економісти, як С. Дем'яненко [2], О. Кіях [3], А. Колот [1], Г. Куліков [1] та ін. Проте незважаючи на всю важливість проведених досліджень, основні проблеми взаємозв'язку оплати праці й соціальних проблем не розв'язані, що проявляється у недостатній мотивації праці, недосконалому колективно-договірних засад регулювання її оплати та неповному виконанні соціальних зобов'язань державою.

Мета статті – проаналізувати роль оплати праці в системі мотивації працівників сільськогосподарських підприємств та її вплив на соціально-економічні процеси й економіку країни з урахуванням прямих і опосередкованих факторів, що дасть змогу раціонально управляти оплатою праці в підприємствах та на державному рівні, а також розробити захо-

* Науковий керівник – В.М. Микитюк, доктор економічних наук, професор.
© А.О. Поліщук, 2014

ди щодо мінімізації негативного впливу, пов'язаного з нинішніми недоліками в оплаті праці, на мотивацію працівників, формування бюджету й стимулювання імміграції.

Виклад основних результатів дослідження. Нині Україна проходить шлях складних реформ і кардинальних змін економічного, соціального та політичного устрою держави, які тісно зв'язані з реформуванням усього механізму господарювання. Проте дані зміни негативно відбиваються на соціально вразливих категоріях населення. Тому раціональне використання трудових ресурсів, особливо в сільській місцевості, є головною передумовою розвитку соціально-економічного життя населення. Через незрозумілість ряду виробничих, трудових і соціально-культурних проблем праця на селі не є привабливою та престижною. Досить вагомою причиною є низький рівень оплати праці селян, який практично дорівнює мінімальній оплаті. Сільське господарство за рівнем оплати праці посідає останнє місце серед усіх галузей економіки.

В Україні на 1 дол. заробітної плати виробляється продукції в 4 рази більше, ніж в економічно розвинутих країнах, при цьому заробітна плата в 15 разів менша. Все це впливає на недостатність трудових доходів для забезпечення нормальних умов життя селян [1, с. 63].

У 2011 році заробітна плата сільськогосподарських працівників була найнижчою і становила 68,36% від середньої по країні. Розміри її поступались іншим видам економічної діяльності й у попередні роки. Від середньої заробітної плати робітників фінансової сфери діяльності середня заробітна плата в сільському господарстві в 2011 році була меншою в 2,97 раза, галузі промисловості – в 1,7, будівництва – в 1,2, торгівлі – в 1,3 раза [3, с. 120]. Як показують дані таблиці 1, незважаючи на низьку абсолютну величину, темп зростання заробітної плати в сільському господарстві з 2008 по 2011 рік був одним із вищих серед інших видів економічної діяльності. Проте середня заробітна плата по цій галузі залишається низькою, що зумовлено високою трудомісткістю роботи, сезонністю виробництва, застарілим матеріально-технічним оснащенням. Водночас співвідношення рівня оплати праці в сільському господарстві порівняно з іншими видами діяльності в Україні приблизно відповідає або перевищує аналогічний показник в інших країнах. Це можна бачити на прикладі США (табл. 2), де заробітна плата у сільському господарстві становить 53,7% і є однією з нижчих за видами господарської діяльності.

1. Динаміка середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності у 2008-2011 роках

Вид діяльності	Рік							
	2008		2009		2010		2011	
	Сума, тис. грн	Відносно середньої заробітної плати, %	Сума, тис. грн	Відносно середньої заробітної плати, %	Сума, тис. грн	Відносно середньої заробітної плати, %	Сума, тис. грн	Відносно середньої заробітної плати, %
Усього	1806	100,00	1906	100,00	2239	100,00	2633	100,00
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ним послуги	1076	59,58	1206	63,27	1430	63,87	1800	68,36
Промисловість	2017	111,68	2117	111,07	2580	115,23	3120	118,50
Будівництво	1832	101,44	1511	79,28	1754	78,34	2251	85,49
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1514	83,83	1565	82,11	1874	83,70	2339	88,83
Діяльність готелів і ресторанів	1221	67,61	1267	66,47	1455	64,98	1777	67,49
Діяльність транспорту та зв'язку	2207	122,20	2409	126,39	2726	121,75	3138	119,18
Фінансова діяльність	3747	207,48	4038	211,86	4601	205,49	5340	202,81
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг і надання послуг підприємцям	2085	115,45	2231	117,05	2436	108,80	2935	111,47
Державне управління	2581	142,91	2513	131,85	2747	122,69	3053	115,95
Освіта	1448	80,18	1611	84,52	1889	84,37	2081	79,04
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1177	65,17	1307	68,57	1631	72,85	1778	67,53

Джерело: За даними Державної служби статистики України [6].

2. Динаміка середньої заробітної плати у США за професійною ознакою у 2011 році

Категорія професій	Абсолютна зайнятість, млн осіб	Зайнятість у перерахунку на 1000 осіб, осіб	Медіанна погодинна оплата праці, дол.	Середня погодинна оплата праці, дол.	Середня річна заробітна плата, дол.
Усі професії	128,279	1000,000	16,57	21,74	45230
Професії у сфері: менеджменту	6,184	48,206	44,65	51,64	107410
фінансів	6,178	48,161	29,67	33,05	68740
програмного забезпечення	3,407	26,557	36,10	37,85	78730
архітектури	2,311	18,014	34,65	37,08	77120
гуманітарних, фізичних та соціальних наук	1,082	8,438	28,52	32,44	67470
соціального обслуговування	1,890	14,737	19,17	21,07	43830
права	1,002	7,814	36,28	47,30	98380
освіти	8,409	65,553	22,14	24,46	50870
мистецтв, дизайну, розваг, спорту та ЗМІ	1,726	13,453	20,98	25,89	53850
технічного забезпечення охорони здоров'я	7,515	58,583	28,64	34,97	72730
охорони здоров'я	3,954	30,824	12,08	13,16	27370
пов'язані з охороною особистої безпеки	3,203	24,965	17,66	20,54	42730
громадського харчування	11,219	87,456	9,09	10,30	21430
будівництва	4,192	32,677	10,87	12,29	25560
обслуговування	3,619	28,214	9,96	11,84	24620
продаж	13,646	106,381	11,94	18,04	37520
Адміністративні професії	21,384	166,702	15,02	16,40	34120
Професії: у сфері сільського господарства, рибальства і лісництва	0,410	3,193	9,36	11,68	24300
у добувній галузі	4,957	38,641	19,15	21,46	44630
пов'язані з монтажем, технічним обслуговуванням та ремонтом обладнання	4,989	38,892	19,52	20,86	43390
пов'язані з основним виробництвом	8,366	65,217	14,74	16,45	34220
у сфері транспорту	8,636	67,322	13,83	15,96	33200

Джерело: За даними Бюро трудової статистики США [4].

Згортання сільськогосподарського виробництва призвело до зростання рівня безробіття на селі, неповної зайнятості, масової трудової міграції у міста й за межі країни. Як зазначає С.І Дем'яненко, існування натуралізованого господарства, відсутність альтернативної зайнятості поглиблює соціальну кризу на селі [2, с. 228].

Іншою негативною стороною низької заробітної плати є недоодержання державним бюджетом сум податку з доходів фізичних осіб (далі – ПДФО) та інших зборів, які потенційно можна було б одержати при вищому рівні заробітної плати. Варто зазначити, що у структурі доходів зведеного бюджету України ПДФО дорівнює 15,1% (табл. 3).

3. Показники виконання зведеного бюджету України за 2010-2011 роки

Показник	2010 рік		2011 рік		Темпи росту порівняно з відповідним періодом минулого року, %
	млн грн	%	млн грн	%	
Доходи	314506,3	100,0	398310,4	100,0	126,6
Податкові надходження	234447,7	74,5	334691,9	84,0	142,8
У т.ч. податок: із доходів фізичних осіб	51029,3	16,2	60224,5	15,1	118,0
на прибуток підприємств	40359,1	12,8	55097,0	13,8	136,5
на додану вартість	86315,9	27,4	130093,8	32,7	150,7
акцизний податок з вироблених в Україні під-акцизних товарів	23715,3	7,5	26097,1	6,6	110,0
акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів	4600,8	1,5	7822,1	2,0	170,0
ввізне мито	8556,4	2,7	10462,8	2,6	122,3
Неподаткові надходження	73837,0	23,5	59760,5	15,0	80,9
Власні надходження бюджетних установ	28709,0	9,1	31279,4	7,9	109,0

Джерело: За даними Міністерства фінансів України [9].

Як видно з даних таблиці 3, загальна сума доходів зросла на 26,6% завдяки збільшенню податкових надходжень на 42,8% і зменшенню неподаткових надходжень на 19,1%, що є негативним явищем, оскільки це показує посилення податкового тягаря для підприємств і населення.

Аналогічна ситуація складається й на рівні місцевих бюджетів. Для прикладу розглянемо формування бюджету м. Житомира. За інформацією, наданою Житомирською міською радою, міський бюджет за перший квартал 2012 року виконано. Але сталося це завдяки успішному наповненню так званого другого кошика бюджету, формування якого підконтрольне міській владі. Так, понад план одержано 2,3 млн грн податків за землю, на 1,1 млн грн податку на прибуток підприємств комунальної власності, більше

1 млн грн надійшло за рахунок перевищення місцевих податків і зборів та розміщення коштів на депозитах. Разом із тим жодного місяця не виконано план податку з доходів фізичних осіб. За перший квартал 2012 року недоодержано ПДФО в сумі 4,3 млн грн.

Необхідно зазначити, що саме показник ПДФО на 99% формує так званий перший кошик міського бюджету, кошти якого разом із дотацією з вирівнювання з держбюджету є джерелом фінансування виконання міською радою делегованих державою повноважень. Йдеться про утримання і розвиток галузей освіти, медицини, соціального захисту, культури, фізкультури та спорту, сім'ї й молоді [7].

Для порівняння наведено показники виконання бюджету в США (табл. 4).

4. Показники виконання бюджету США за 2010-2011 роки

Показник	2010 рік		2011 рік		Темпи росту порівняно з відповідним періодом минулого року, %
	млрд дол.	%	млрд дол.	%	
Доходи	2162	100,0	2228	100,0	3,1
Податки: з доходів фізичних осіб	899	41,6	998	44,8	11,0
на прибуток	191	8,8	201	9,0	5,2
на соціальне страхування	865	40,0	819	36,8	-5,3
Акцизні податки	67	3,1	73	3,3	9
Податки на нерухомість і спадщину (дарування)	19	0,9	11	0,5	-42,1
Митні збори	25	1,2	29	1,3	16,0
Інші надходження	96	4,4	98	4,4	2,1

Джерело: За даними Управління Конгресу США по бюджету [10].

Отже, найвагомішим джерелом наповнення бюджету США є податки з доходів фізичних осіб (в Україні таку роль виконує податок на додану вартість). У 2011 році їхня частка в бюджеті США становила 44,8%. Частка податку на прибуток залишилася майже незмінною – 9,0%. Так само як і в структурі дохідної частини бюджету України акцизні податки, митні збори й інші надходження мають незначну частину (близько 10%) дохідної частини бюджету США.

На нинішній час низька заробітна плата в Україні перетворилася на один із стримувальних факторів зростання економіки. По-перше, сама по собі вона не виконує достатню мотивувальну роль. Якщо заробітна плата не забезпечує працівникові такого рівня доходу, який би задовольнив його потреби, більшого значення серед джерел покриття потреб людини набуває особиста діяльність

і державна допомога, що є надзвичайно небажаним явищем. Передусім працівник буде менше мотивований на досягнення позитивного результату за основним місцем роботи, а більше зосереджений на реалізації додаткових джерел доходів, що знижуватиме його продуктивність.

По-друге, при низькому рівні оплати праці виникає економічна можливість (а у сприйнятті багатьох суб'єктів господарської діяльності – доцільність) заміщення дорогого устаткування дешевою робочою силою. Через це усувається стимул до якісного інтенсивного технологічного оновлення виробництва, що знижує продуктивність праці працівника.

По-третє, наслідком низького рівня заробітної плати є недоодержання державним бюджетом сум ПДФО, єдиного соціального внеску та інших зборів, які потенційно мож-

на було б одержати при вищому рівні заробітної плати. У такому випадку нерідко для компенсації цього недобору держава й органи місцевого самоврядування підвищують ставки по інших податках і зборах, або розширюють список об'єктів оподаткування, що призводить до додаткових витрат підприємств та підвищення цін на їхню продукцію.

По-четверте, низький рівень заробітної плати провокує посилення міграції за межі країни. Вчені, вивчаючи процеси міжнародної міграції, зробили висновок, що головний параметр, який визначає схильність до міг-

рації, – бажання одержувати більшу оплату праці, а також вік. Простежується зворотна залежність між віком людей і схильністю до міграції.

Таким чином, можна зробити висновки, що основними проблемами міжнародної міграції в Україні є втрати її економіки від зменшення чисельності працездатного населення, нестача вільних кваліфікованих працівників на ринку праці країни, еміграція наукових трудових ресурсів за межі України, внаслідок чого знижується її науково-інноваційний потенціал розвитку економіки.

Розподіл українських трудових мігрантів за регіонами походження

Джерело: За даними Міжнародної організації з міграції [8].

Рівень економічної розбіжності між регіонами значний. Наприклад, дохід на душу населення в Донецькій області становить 683 дол. США (за результатами 1-го кварталу 2011 р.), що на 20% вище, ніж середній дохід по Україні (550 дол. США), тоді як дохід у Чернівецькій області (352 дол. США) на 37% нижчий від середнього. Ці економічні диспропорції й асиметричні шляхи розвитку між регіонами повинні сприйматися як один із чинників, що пояснює даний географічний розподіл [8].

Усе це в комплексі призводить до поглиблення кризових явищ в економіці, стримування її розвитку, а в подальшому – до науково-технологічного відставання від інших країн. Можна дійти висновку, що низька за-

робітна плата є стримувальним фактором, який перешкоджає підприємствам і господарству країни в цілому реалізувати потенційні можливості, посилює інертність персоналу та знижує його трудову активність і таким чином є передумовою відсутності або незначної величини економічного зростання в майбутньому.

Висновки. Розмір оплати праці має визначальний вплив як економічний показник і як фактор соціального розвитку. Першим негативним наслідком низького рівня оплати праці є невиконання мотивувальної функції, через що заробітна плата в Україні перетворилася на один зі стримувальних факторів зростання економіки. По-друге, при низькому рівні оплати праці виникає еконо-

мічна можливість заміщення дорогого устаткування дешевою робочою силою. Через це усувається стимул до якісного інтенсивного технологічного оновлення виробництва, що знижує продуктивність праці працівника. По-третє, негативним наслідком низького рівня заробітної плати є недоодержання державним бюджетом сум ПДФО, єдиного соціального внеску й інших зборів, які потенційно можна було б одержати при її вищому рівні. У такому випадку нерідко для компенсації цього недобору держава й органи місцевого самоврядування підвищують ставки по інших податках та зборах, або

розширюють список об'єктів оподаткування, що призводить до додаткових витрат підприємств і підвищення цін на їхню продукцію. По-четверте, низький рівень заробітної плати провокує посилення міграції за межі країни. Отже, оплата праці є не тільки економічною категорією, але й важливим фактором розвитку суспільства. Тому перспективним вважається розробка заходів щодо регулювання впливу, пов'язаного з нинішніми недоліками в оплаті праці, на соціальні процеси та стимулювання мотивації працівників, формування бюджету й стримування імміграції.

Список використаних джерел

1. Дослідження проблем оплати праці: порівняльний аналіз (Україна та країни ЄС) : моногр. / А.М. Колот, Г.Т. Куліков. – К.: КНЕУ, 2008. – 274 с.
2. Дем'яненко С.І. Основи аграрного розвитку і політики : навч. посіб. / С.І. Дем'яненко. – К. : КНЕУ, 2010. – 396 с.
3. Кіях О.О. Матеріальне стимулювання як фактор підвищення продуктивності праці / О.О. Кіях // Економіка АПК. – 2009. – № 12 – С. 120-123.
4. The official site of U.S. Bureau of Labor Statistics [electronic resource]. – Mode of access: http://www.bls.gov/oes/current/oes_nat.htm#00-0000
5. The official site of Congressional Budget Office [electronic resource]. – Mode of access: http://www.cbo.gov/sites/default/files/cbofiles/ftpdocs/120xx/doc12039/01-26_fy2011outlook.pdf
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Офіційний сайт Житомирської міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ztrada.gov.ua/pages/p3204>.
8. The official site of International organization for Migration [electronic resource]. – Mode of access: http://iom.org.ua/ua/pdf/Facts&Figures_b5_ua_f.pdf.
9. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
10. The Budget and Economic Outlook: Fiscal Years 2011 to 2021 [electronic resource]. – Mode of access: http://www.cbo.gov/sites/default/files/cbofiles/ftpdocs/120xx/doc12039/01-26_fy2011outlook.pdf.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2014 р.

*

УДК 330.567.2/.4:631.115.11

*Г.М. МАКЕДОН, аспірант**

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Аналіз рівня споживання та заощаджень домогосподарств сільської місцевості

Постановка проблеми. Споживання і заощадження відіграють вирішальну роль у добробуті домогосподарств як взаємодопов-

нювальні складові сукупних витрат. Водночас сучасна світова економічна практика настільки суперечлива й особлива, що жодна економічна теорія не дає однозначної відповіді на запитання відносно оптимального співвідношення обсягів споживання та заощадження.

* Науковий керівник – М.П. Талавиця, доктор економічних наук, професор.
© Г.М. Македон, 2014